

de vaak beleden crisis in de hedendaagse politiek een halt toe kan roepen. Het is immers zo dat de SP-aanpak uiteindelijk wel succesvol bleek toen in Leiden de eerste raadszetel werd bemachtigd. Helaas houdt het prettig geschreven en voor de lezer die deze periode zelf heeft meegemaakt zoals schrijver dezes, herkenbare relaas daarmee op.

Sjaak van der Velden, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Jochem Kroes, *Bij de groote op Texel. De elite van het eiland Texel in de lange achttiende eeuw (1700-1810)* ('s-Gravenhage: Stichting de Nederlandsche Leeuw, 2019). 444 p. ISBN 9789082527919.

DOI: 10.18352/tseg.1138

In 1780 schrijft Aagje Luijtsen aan haar man: 'suster Leijs verkeert bij de groote... De schout loopt bij haar uijt en in een sijn groote vrinden'. Deze zinsnede uit één van de fraaie brieven van deze zeemansvrouw is de binnenkomer van de studie van Jochem Kroes naar de Texelse elite in de achttiende eeuw. Wie waren die 'groote', waar was hun positie op gebaseerd en hoe keken de gewone Texelaars tegen ze aan? Kroes stelt interessante vragen, en beoogt niet alleen de Texelse geschiedschrijving te verrijken maar ook te voorzien in een lacune wat betreft onderzoek naar achttiende-eeuwse plattelandselites. Nu was Texel natuurlijk niet representatief voor 'het' platteland. Het eiland was zeer nauw betrokken bij de scheepvaart van met name Amsterdam, en er woonden verschillende hoge ambtenaren van de VOC en van de Admiraliteit (marine). Hoewel de Hollandse economie terugliep, bleef Texel tot ver in de achttiende eeuw relatief welvarend dankzij de florerende schapenteelt en de scheepvaart.

Kroes maakt onderscheid tussen verschillende typen elites: de 'politiek-bestuurlijke', de 'sociale' en de 'zakelijk-ambtelijke'. De eerste groep bestaat uit de schouten (zoals de bekende Balthasar Huydecoper), secretarissen, gerechtsboden, de burgemeesters van de verschillende dorpen, schepenen en wees- en armenvoogden. De sociale elite bestaat uit de predikanten, notarissen en chirurgijns. De derde groep, tenslotte, zijn de op het eiland gestationeerde ambtenaren van de VOC en de overheid. Kroes beschrijft uitvoerig wie al deze mensen waren, hoe ze op het eiland waren gekomen, of ze huwden met leden van andere elitegroepen, en of hun functie of positie ook in de volgende generaties voorkwam. Hij combineert verdienstelijk genealogische en biografische informatie met gegevens over inkomen, huisvesting en soms ook de inboedels. Dit alles levert een rijk beeld op van de Texelse bovenlaag. Zo lezen we hoe de postbeambten erin

slaagden hun lucratieve functies binnen de familie te houden. Soms spanden de notabelen rechtszaken tegen elkaar aan en die bieden mooie doorkijkjes in de onderlinge conflicten en naijver. Tenslotte zien we hoe in de Bataafs-Franse Tijd de verhoudingen op hun kop werden gezet: eindelijk kwamen er goede kansen voor Doopsgezinden en Rooms-Katholieke notabelen.

Overstijgt dit boek de lokale geschiedenis en krijgen sociaal-historici de beloofde voorzet tot diepgaand elite-onderzoek? Het antwoord is nee. Daarvoor blijft het gehanteerd begrippenkader te vaag. Bijvoorbeeld: wanneer kunnen we eigenlijk van een 'regentenfamilie' spreken? Mij dunkt dat er een zekere ondergrens moet zijn van een bepaald aantal functies door verwanten moet worden bekleed. Maar verwantschap wordt door Kroes al evenmin helder omschreven. Het begrip 'familie' stelt hij te gemakkelijk gelijk aan dragers van een bepaalde achternaam. En dat leidt tot soms tot hele vreemde uitspraken: 'De familie met de meeste regenten was Smit, overigens van verschillende niet-verwante takken' (p. 104). Met name de analyse van de 'lagere', autochtone elites is erg oppervlakkig. Wat leverden functies als armenvoogd eigenlijk op qua status of invloed? Hoe en waarom zouden die functies binnen families blijven? De rol van dochters daarin blijft buiten beeld – althans het lijkt er op dat Kroes de schoonzons niet heeft betrokken in zijn definitie van 'familie'. En waarom zijn de kerkelijke functies (diaken, kerkvoogd) eigenlijk buiten beschouwing gebleven? Het in de loop van de tijd 'verdwijnen' van regentenfamilies wordt toegeschreven aan emigratie, kindersterfte en verarming, maar dat wordt niet onderbouwd. Met de frequentie van achternamen in 2007 wil Kroes laten zien hoe de families zijn verdwenen en zich eventueel in Den Helder hebben gehandhaafd, maar deze operatie overtuigt natuurlijk niet. Toekomstige elite-onderzoekers zullen toch echt aan de slag moeten met uitgewerkte stambomen (zodat de *kansen* op elite-status in beeld komen), netwerkanalyse en hypothesen over intergenerationele overdracht van bezit en status.

De studie van Kroes is in hetzelfde jaar verschenen als dat van Lodewijk Dros (*Eiland in de nevel*) over de jongeman Pieter Kikkert die een lyrische herinnering aan een rondwandeling over Texel in 1791 heeft nagelaten. Het is jammer dat deze boeken elkaar gekruist hebben. Dros geeft een mooie beschrijving van de familie Kikkert, die (via aanverwantschap) een stadhoudelijke privilege had verworven. Dit 'Semeinsrecht' verschafte hen de functie van beheerder over het schiereiland Eierland. Dros werkt heel mooi uit hoe de familie linksom of rechtsom (desnoods met valse stambomen) na 1795 dit privilege hersteld of het verlies ervan gecompenseerd wenste te zien. Het is jammer dat deze geschiedenis bij Kroes maar heel zijdelings aan bod komt, terwijl het mijns inziens gaat om de kern van elite-onderzoek: met welke strategieën hielden families sociale posities in stand? En wat was daarbij de perceptie van 'familie', wie hoorde bij de bevoorrechten en wie niet?

Bij de groote van Texel is mooi uitgevoerd met meer dan honderd afbeeldingen. Maar de eindredactie heeft veel steken laten vallen zodat allerlei taal- en typfouten zijn blijven staan. Voor de geïnteresseerden in de Texelse geschiedenis is er heel wat te halen, voor meer analytisch ingestelde sociaal-historici blijft er nog wel wat te wensen over.

Jan Kok, Radboud Universiteit Nijmegen

D.L. Noorlander, *Heaven's Wrath. The Protestant Reformation and the Dutch West India Company in the Atlantic World* (Ithaca (NY)/Londen: Cornell University Press, 2019). 290 p. ISBN 9781501740329.

DOI: 10.18352/tseg.1143

Nederlandse historici hebben nooit helemaal het rijk alleen gehad als het ging om het gebruik van Nederlandstalige bronnen en het bedrijven van Nederlandse geschiedschrijving. Maar de taalkundige eigenheid heeft wel lang gefungeerd als een obstakel voor historici 'van buiten'. Gelukkig zijn er steeds meer historici in wat ik maar even 'historische contactgebieden' noem die zich de weerbarstige vreemde taal en bronnen hebben eigen gemaakt en – vooral – onderzoek doen naar het Nederlandse koloniale rijk. Met dank aan initiatieven van onder andere het New Netherland Institute in Albany dat, na jarenlang geduldig bronnen ontsluiten en onderzoek naar Nieuw Nederland stimuleren, inmiddels een belangrijke bijdrage levert aan het onderzoek naar met name de Nederlandse aanwezigheid in het Atlantisch oceaangebied. Uit de aard der zaak trekt dat vooral Amerikaanse historici, die de nog altijd wat veronachtzaamde Nederlandse koloniale geschiedenis in dit deel van de wereld hernieuwd onder de aandacht brengen – en er ook met een frisse blik naar kijken.

Dat geldt ook voor Danny Noorlander, verbonden aan de State University New York in Oneonta, die in *Heaven's Wrath* de band tussen kerk en compagnie onderzoekt en benadrukt dat die band veel hechter was dan vaak wordt aangenomen. In elk geval ten tijde van de eerste Westindische Compagnie (1621-1674), zo toont hij overtuigend aan. De eerste WIC draaide niet alleen om de winst, maar ook om God: zowel de bewindhebbers als de predikanten zagen de gewapende strijd tegen Spaanse en Portugese vijanden, het overnemen van handelsstromen en contacten met inheemse volkeren in termen van de kosmische strijd tussen God – uiteraard vertegenwoordigd door de gereformeerde kerk – en de duivel – vertegenwoordigd door alle andere godsdiensten maar met de kerk van de 'Roomse antichrist' voorop. Waar oudere geschiedschrijving de neiging heeft het belang